

A RESEARCH ON ZAFER GENÇAYDIN AND HIS ART

In this article, Zafer Gençaydın's education, the sources which his art is nourished, his thought about art and art education and the process of his original art language in context of social life of the period have been researched. Overviewing the conversations which have been made and published in preceding years, the critiques of the art critics and authors and the commentaries about his art, making interviews with him, a versatile feature about his art have been endeavoured.

Anahtar Kelimeler : Sanat, Zenaat, Soyut Resim

Key Words : Art, Handicraft, Abstract Painting

GİRİŞ

Zafer Gençaydın (1941 Ankara), insan-doğa ve insan-toplum ilişkileri üzerine yoğunlaşan, dışavurumcu yanı baskın olan soyut resimleriyle tanınan bir günümüz Türk sanatçısıdır. Zafer Gençaydın'ın sanat eğitimi, sanatının beslendiği kaynaklar, sanata ve sanat eğitimine ilişkin düşünceleri ve özgün sanat dilinin oluşum süreci, dönemin toplumsal yaşamı bağlamında incelenmiştir. Zafer Gençaydın ile önceki yıllarda yapılmış ve basında yayınlanmış olan söyleşiler, sanat eleştirmenleri ve yazarların onun sanatı üzerine kaleme almış oldukları eleştiri ve yorum yazıları gözden geçirilerek, kendisiyle atölyesinde görüşmeler yapılarak sanatı hakkında çok yönlü bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Sanatçı, çocukluk yıllarında annesinin duyarlılığından ve çizim yeteneğinden etkilenir. Fakat sanat ortamıyla tanışması Akçadağ İlköğretmen Okulu'nda başlar. "Köy Enstitüsü" geleneğinin devamı olan bu okulun eğitim programları içerisinde sanat ve iş eğitimi derslerinin ayrı bir yeri vardır. Gençaydın bu yıllarda resim öğretmenleri Tayyip Yılmaz ve Selami Gedik dışında, Fransız izlenimcilerine ve Cézanne'a hayranlık duyar. Öğretmen okulunu bitirdikten sonra, henüz 18 yaşındayken üç yıl Adapazarı - Akyazı - Güvençler köyünde öğretmenlik yapar. 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesinin geçici kararı gereğince köy öğretmenlerine muhtarlık görevi de verilmiştir. Gençaydın'ın "sanat tutkusu" ve kendini geliştirme arzusu, onu 1962'de Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'ne yönlendirir. Gazi'de Refik Epikman ve Adnan Turani'nin öğrencisi olur. Bu dönem, onun sanatı kavrama ve dünya görüşünün biçimlendiği yıllardır.¹ Turani'nin sanatçı tavrı ve eğitimci kişiliğinden çoğu atölye arkadaşı gibi o da etkilenir. Halil

Akdeniz, Bilal Erdoğan, Âdem Genç, Mehmet Güler, Bekir Sami Çimen gibi günümüz Türk resminin tanınmış simaları atölye arkadaşlarıdır. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü en verimli ve parlak dönemlerinden birini yaşamaktadır.

Mezuniyetten sonra, Gençaydın 1965-68 yılları arasında Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulu'nda resim öğretmenliği yapar.

"Diyarbakır'daki kültürel ortam benim için bir üniversite gibiydi"² der sanatçı. Tarihi zenginlikleri ve o zamanki kültürel iklimiyle son derece uygar ilişkiler içinde tartışılıp konuşulan bir ortama sahiptir Diyarbakır. Gençaydın edebiyatla da oldukça ilgilidir. Diyarbakır'da yayınlanan Tarancı dergisine, Ağın dergisine ve zaman zaman da Cumhuriyet gazetesine denemeler ve tartışma yazıları yazar. Kitap sevgisi hummalı bir okumaya dönüşür.

1960'lı yılların ikinci yarısında Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Kcmal, Mahmut Makal gibi kırsal kesimi ve yoksul insanları anlatan edebiyatçılar çokça okunmaktadır ve Gençaydın onların yazdıklarına da ilgi duyar; Antik Yunan Filozoflarını ve dünya klasiklerini okur; Doğan Avcıoğlu'nun "Yön Dergisi", "Türk Sofu", "Türk Dili Dergisi" ve "Varlık Dergisi", gibi yayınları izler. Gençaydın'ın Diyarbakır'daki resim çalışmaları, lekeci anlayışa ve zengin renk nüanslarına dayalı toplumsal temalardır. Bu dönem, yoksul insanları konu edinen, zaman zaman soyutlamacı anlayışla birlikte gerçeküstüçülüğe kaçan fantastik çalışmalar da yapar sanatçı. 1968 yılında Ankara Hasanoğlu öğretmen okuluna atanır. Resim çalışmalarını aralıksız sürdürür ve 1970 yılında Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde ilk kişisel sergisini açar.

1971 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı "Yurtdışı Doktora ve İhtisas Öğrenimi Sınavı"nı kazandıktan sonra Berlin Güzel Sanatlar

*Doç., Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü ANKARA
1-Erzen, Jale. "Gençaydın ile görüşme", Boyut Dergisi, Haziran 1984, Ankara. s.15.

**9 Nisan 2007'de Z. G. ile Beytepe'de yapılan yayımlanmamış sözlü görüşme.

Yüksek Okulu'nda Prof. Jaenisch ve Prof. Ackermann'ın atölyelerinde eğitim görür. Sanatçı o yıllarda Gustav Mahler'in müziğine bayrandır; Brecht, Kafka, Sartre, Camus, Erich Fromm, Nietzsche. Freud ve Adler okur. Sanat Psikolojisi ve Sanat Sosyolojisine ilgi duyar ve atölye derslerinin yanı sıra bu derslere de katılır. 1976'da Berlin (Tegeler Musikladen) de ikinci kişisel sergisini açar. Sınırlı boş zamanlarında Berlin'deki "Türkiye Bilim Teknoloji ve Araştırma Merkezi"nde gönüllü olarak çalışır. 1978'de Türkiye ve Almanya'da yapılan Türk işçi çocuklarına yönelik "eğitim kongresi"ne rapor hazırlar.

Gençaydın'ın Berlin'deki sınıf arkadaşlarının bir kısmı sonradan "Yeni Vahşiler" olarak ünlenen; Reiner Fetting, Barbara Heinisch, Salomé, Wolfgang Isle, Elwira Bach gibi sanatçılardır. Birlikte "Ara Ara" grubunu kurarlar. Grubun isim babası ve faal üyelerinden biridir Gençaydın. Resimlerinde kullandığı parlak renkler ve kaligrafiyi anımsatan çalاک fırça anlayışı ayırt edici özelliğidir. Grup arkadaşları, onun parlak ve şiddetli renk zıtlıklarına dayalı soyutlamalarını: "Akdeniz insanına özgü", sıcak ve coşkulu resimler olarak tanımlarlar.

"Ara Ara" grubu üyelerine göre; sanatçının sürekli arayış içinde olması yaşamsal önem taşır. Sanat görüşleri yüzlerce yıl tekrarlanarak tüketilen geleneksel biçimlendirmelerin ötesinde ve çağın gereksinimlerine uygun tavır geliştirmek ve yeni olanı keşfetmek yönündedir. Bu sanatçıların çoğu soyut dışavurumcu veya soyutlamacı bir "resim dili"ni benimserler. Grup üyeleri, Berlin'de periyodik olarak düzenlenen FBK (Freie Berliner Kunstausstellung- Berlin Serbest Sanat Sergisi) etkinliklerine katılırlar. Gençaydın, Alman Sanatçılar Birliği tarafından 1976 ve 1977 yıllarında München'teki "Haus der Kunst" jüri sergilerine önerilir ve her iki sergide de resimleri satılır.

İlk gençlik yıllarında Cézanne'a hayranlık duyan Gençaydın'da soyutlama eğilimi öğrencilik yıllarında belirmeye başlar. Bir ara, nesne ve figür görüntüleri iyice kaybolur resimlerinde. Sonradan, lekeci anlayışa bürünen figürlerin belirginleştiği, renk ve fırçanın müzikalitesini arayan soyutlamalar biçiminde bir eğilim belirir.² Sanatçı, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde temel eğitim almış, malzeme deneyimi edinmiş, kişisel sergi düzenlemiş, ülkesinde olumlu eleştiriler almış olmasına karşın, Berlin Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'ndaki ilk yıllarında bilinçli bir seçimle her şeye sıfırdan başlar. Doğa objesinin oluşum "gizi"ni çözmeyi ve bunu sanat objesine dönüştürmeyi amaçlayan "Temel Sanat Eğitimi"

dersine özel önem verir. Disiplinli bir araştırmayla başlayan obje ve figür çalışmaları giderek yine soyutlamaya yönelir. Başlangıçtan beri birbirine yakın; genellikle kroması azaltılmış koyu renk tonlarının yerini, yavaş yavaş zıt renkler ve dışavurumcu özellikli öğeler almaya başlar. Zıt renkleri kullanmasında ve dışavurumcu öğelerin resimlerine girmesinde, sanatçının o dönem içinde bulunduğu "psikik yaşantısı" önemli bir etken olur. Anlık heyecanı tuvale aktarırken, çabuk ve çalاک bir fırça anlayışı, doğasına uygun düştüğü için yumurta tempera tekniğini (toz boya ve yumurta karışımı) dener ve bundan haz duyar; yağlıboyanın yanıltsatıcı etkisinden ayrı, temperanın çabucak kuruması ve yalın etkisi amacına uygun düşer. Gençaydın, 1970'li yıllardan bu döneme kadarki resimlerini, insan- doğa ve toplumsal olayların dramatiğini dışavurumcu öğelerle yansıtan "psikogram"lar olarak niteler.³ Gençaydın'ın resimleri için "dışavurumcu", "yeni dışavurumcu", "soyut", " lirik soyut", "soyutlama" kavramları kullanılır. Fakat onun resmi gerçekte somut ile soyutun biraradalığından oluşur. Somutluk; sanatçının temel ilgi odağı olan, doğa ve insan gerçeğinden kaynaklanır. Genellikle doğadan, nesneden ve insandan yola çıkarak kompozisyonlarını düzenler. Resimlerindeki nesnelere ve figürleri kendilerini hemencecik ele vermezler ve bazen hiç tanınmasalar da gerçektiler. Bir nesnenin ya da doğanın fiziki görüntüsünü resmetmek ona anlamsız gelir. Daha çok görüntünün altında yatan gerçektir onu ilgilendiren. Bir başka deyişle nesnelere iç yüzü, gözle görünmeyen yanı ilgilendirir onu. Sanatçı:

"Bir ağacın algılayabildiğimiz görüntüsü mü? Dal ve yaprakları mıdır gerçek olan, yoksa onun bütünsel hücre yapısı mı? Bir ağacın yapısal yaşamının bilinmesi, dış görüntüsünün bilinmesinden daha az mı önemli? Dış görüntüyü böcekler de algılayabilirler. Ama ancak insan düşüncesidir ağacı inceleştirebilen. Gerçekleri görüntülerinden soyutlamak özü değiştirmek demek değildir. Tersine ayrıntıdan ayıklamak, karmaşadan kurtarmak demektir. Bu nedenle, gerçeği soyut öğelerle yansıtmaya ve özüne inmeye çalışıyorum. Picasso'nun 'Ağlayan Kadın'ındaki elemi ya da Goya'nın 'Kurşuna Dizilenler'indeki dehşeti, hiç bir fotoğrafı o denli güçlü olarak yansıtabileceğini düşünemiyorum..."⁴ der.

Gençaydın 1977'de Berlin Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Senatosu tarafından "Meisterschüler" (sanatta uzmanlık derecesi) unvanını alır. 1977-1978

2- Erzen, Jale. "Gençaydın ile görüşme". Boyut Dergisi, Haziran 1984. Ankara s.15.

3- Aynı yazı s.16.

4- Erzen, Jale. "Gençaydın ile görüşme", Boyut Dergisi, Haziran 1984. Ankara s.16.

yılları arasında aynı okulun Görsel İletişim Bölümü'nde "Film Yapısının Temelleri- Resim- Ses İlişkileri" seminerlerine katılır. Eş zamanlı olarak, 1976-1978 yılları arasında Schöneberger Volkshochschule'de "Video Bantları Üzerine Sanat" konulu dersleri izler ve uygulamalar yapar. Böylece, hem "yedinci sanat" hakkında, hem de sonraki yılların sanatında önemli yer tutacak olan "video sanatı" hakkında ilk elden bilgiye ulaşır.

Sanatçı, 1978 yılında Türkiye'ye döner. Bir zamanlar eğitim gördüğü, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim- İş Bölümü'nc öğretmen olarak atanmıştır. Gençaydın'ın ülkesine dönüşü de herkesten farklı olur: Üç büyük dosya dolusu desen ve grafik çalışması ilc hepsi bir metrenin üzerinde. bir kısmı 150x200 em. boyutlarında ellibeş tuval vardır beraberinde. Sanatçının belki de en verimli dönemine ait olan bu dışavurumcu anlatım yüklü, yalın ve anıtsal etkili yapıtların hemen hemen tümü bugün çeşitli müze ve koleksiyonlara dağılmış durumdadır. 1970'li yılların ikinci yarısı Türkiye'nin en karanlık ve çalkantılı dönemlerinden biridir. Bu yıllar, siyaset ve ekonomide istikrarsızlığın, sağ-sol kutuplaşmasının, Ümit Kaftancıoğlu, Bedrettin Cömert ve Abdi İpekçi gibi nitelikli aydınların bir bir öldürülme-ye başladığı yıllardır. Bu ürkütücü atmosfer içerisinde Ankara'daki Gazi Eğitim Eustitüsü Resim- İş Bölümü sıkıntılı ama verimli bir dönem yaşar. Gençaydın'dan başka Almanya'da sanat eğitimini tamamlayıp dönen Halil Akdeniz, Zahit Büyükişleyen, Hüseyin Bilgin. Hayati Misman, Fransa'dan dönen Remzi Savaş, Nihat Kahraman, Veysel Günay ve İngiltere'den dönmüş olan Mürşide İçmeli de bölümün kadrosunda yer alırlar. Halil Akdeniz kısa bir süre sonra İzmir'e gidor, fakat kadroda Mustafa Ayaz, Hasan Pekmezci, Söbütaç Özer, Metin Yurdanur ve İhsan Çakıcı gibi sanatçı hocalar da bulunmaktadır. ODTÜ hocası Jale Erzen, Azmi Gündoğdu ve Galip Türkdoğan gibi öğrenci üzerinde olumlu etkili olan hocalar sanat kültürü derslerinin bir kısmını yürütmektedirler. Gençaydın, resmin yanında heykel sanatına da ilgi duyar. 1979 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç anısına düzenlediği büst yarışmasında Birincilik Ödülü kazanır.

Avrupa'dan yeni dönmüş olan Gençaydın ve diğer sanatçı hocaların verimli, coşkulu ve heyecanlı olduğu dönemdir bu yıllar. Gazi Eğitim Resim- İş Bölümü'nde dinamik bir sanat ortamı oluşur ve bu durum öğrencilere de yansır. 1980 Askeri Müdahalesinin getirdiği sıkıyönetim koşullarına rağmen, atölyeler günün geç saatlerine

kadar ve tatil günleri (bazen izinsiz olarak) açık tutulur. Bölümde, Türkiye'nin çeşitli yörelerinden gelmiş kozmopolit, çalışkan ve duyarlı bir sanat öğrencisi kitlesi bulunmaktadır. O yıllardaki jüriti Devlet Resim ve Heykel Sergileri ve yarışmalı DYO sergilerine birçok Gazili öğrencinin resim ve heykelleri sergilenmek üzere seçilir, bir kısmı ödül kazanır. 1982 ve 1983 mezunlarının büyük bir kısmı bugün, güzel sanatların farklı alanlarında; sanatçı, öğretim üyesi, öğretmen, grafiker, sanat galericisi, karikatürist ve yayıncı olarak etkinlik göstermektedir. Zafer Gençaydın, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim- İş Bölümü'nde bu sanat atmosferinin oluşmasında, kilit rol oynayan pek az isimden biridir. O yıllarda Türkiye'de özellikle Ankara'da, istisnalar hariç, çağdaş denemeler yapma eğiliminde olan genç sanatçılara karşı, ya bağınaz bir tutum takınıyor ya da görmemezlikten geliniyordu. Sanat eleştirisi yapanlarda çoğu kez, kendi anlayışının dışındaki çabaları yabancılıkla damgalayarak araştırma eğiliminde olan genç sanatçıları dışlamayı yeğlerler. Gençaydın, yenilikçi ve araştırmacı eğilimleri destekler, tutucu hoca ve yazarlar hakkında şu açıklamayı yapar:

"Yöresel, ulusal, kendimize özgü sanat reçeteleriyle, bilinçli ya da bilinçsiz, gençleri belli bir çizgiye çekme çabalarıyla, birçok kişiyi folklorik anlamda resim yapmaya, kimilerini de "entelektüel naifçiliğe itmekteler" tespitini yapar, "( ) Bazı bazı minyatür geleneğimizden ve yazı sanatımızdan söz edilir ve arka çıkılması istenir. Kuşkusuz ki eşsiz sanat değerlerimizdir bunlar. O değerlere, yapıldıkları çağın atmosferinde varılabilmiştir. Çağımızın sorunları ise yeni bir sanat dili ve atmosferi gerektirir".

Sanat eğitimi gören gençleri "kişinin eğilimi ve yönelimi" doğrultusunda, reçete vermeksizin, geliştirmeyi amaç edinir. Sanatçı adayının yoğun konsantrasyon sonucunda, sezgi yoluyla kendine özgü "sanatsal dili"ni bnlabileceğini düşünür. Ankara Resim Heykel Müzesi'ndeki sayılı örnekler dışında, Ankaralı izleyici belki de ilk kez, Zafer Gençaydın'ın sergilerinde bu kadar çok sayıda büyük boyutlu resimle yüzleşir. Onun, resimlerinde kullandığı kontrast ilişkiye dayalı parlak renkler, bir kısım hoca arkadaşı tarafından yadırgansa da yetişmekte olan genç sanatçıları "renge özgürce kullanma" konusunda cesaretlendirir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda; Ankara'da resim eğitimi görüp de Gençaydın'ın renk ve fırça kullanımından ve ifadedici tutumundan etkilenmeyen sanatçı sayısı azdır.

5-Aral, İnci. "Zafer Gençaydın", Aydınlık Gazetesi, 26 Mart 1979, İstanbul. s. 6.

Gençaydın:

"Sanat yapıtının bir işlevi de isanları düşünmeye yönelmektir. Daha da öteye, düşünerek nesneyi ve kendisini aşmasını, perdenin arkasını görmesini sağlamak, yetkinleştirmek. Estetik olgunlukta asılıp kalmak bir noktada durmak demektir. Estetik olgunluktan başka verecek şeyi olmayan sanat yapıtı seyirciyi uzlaşmaya götürür. Uzlaşma olunca da artık düşünmeye gerek yoktur, alışveriş bitmiş, durağanlaşmıştır insan. Amacım çağımız insanının ve toplumunun psikogramını vermektir. Ezilen, horlanan, öldürülen insanların ve acımasızca yokedilene doğanın dramının ve bu acımasızlık karşısındaki tepkinin resimsel ifadesidir resimlerim"⁶ der.

1980'lerin ilk yıllarından itibaren, Gazi'deki olumlu atmosfer çözülmeye başlar. Kurumun adı Gazi Yüksek Öğretmen Okulu olarak değiştirilir. Ardından YÖK ve yeni üniversite yasasıyla, Gazi Üniversitesi kurularak resim bölümü, eğitim fakültesi bünyesine alınır. Sanatçı hocaların bir kısmına dokunulmazken, bir kısmının işine son verilir (Nihat Kahraman, Metin Yurdanur). Bir kısmının da Ankara Lisesi'ne "depo tayinleri" çıkarılır. Gençaydın da Ankara Atatürk Lisesi'ne tayin edilenler arasındadır. Koşullar gereği, askeri yönetim tarafından başlarına müdür olarak atanmış olan merhum Albay Hüseyin Kızılay'a karşı düşüncelerini korkusuzca söylemiş olmasına ve onunla çelişmesine karşın; üniversiteye bağlandıktan sonraki kadrolaşma sırasında Gençaydın'ın Gazi'den uzaklaştırılmasının nedeni başkadır ve daha sonra anlaşılacaktır: Gençaydın, katıldığı bir paneldeki konuşmasında "sanat" ile "geleneksel sanat (zenaat)"ın karıştırılması gereken iki ayrı olgu olduğunu, geleneksel sanat ile "sanat"ın hiç bir ilgisinin olmadığını, birisinin gelenekle "tekrarla" yaşadığını, diğersinin ise "tekrarla" öldüğünü; mesela, bir Sivas halısını veya Uşak kilimini aynen tekrar etmezseniz yozlaştırırsınız, ama sanatı da tekrar ederseniz yozlaşır⁷ demiştir. Sanatçının bu konuşması "Türk sanatını inkâr ediyor" şeklinde yorumlanarak Gazi Eğitim Enstitüsü'nden uzaklaştırma nedeni olur.

1980'li yıllarda, tıp doktoru İhsan Doğramacı YÖK başkanı olarak Türk üniversitelerinin başında bulunmaktadır. Batı kültürünü özümsemiş, bir "aydınlanmacı" olan Doğramacı, kurucusu ve yaşam boyu fahri Rektörü olduğu Hacettepe Üniversitesi'nde bir "Güzel Sanatlar Fakültesi" açılmasını arzu etmektedir. Doğramacı, Avrupa ve Amerika'daki büyük üniversitelerin çoğunda sanat fakülteleri bulunduğunu bilmektedir.

Ayrıca, Gazi'deki çözülmeye sonra Ankara'da üniversite düzeyinde sanat eğitimi veren bir kurum da kalmamıştır. 1982 yılında "kuruluş kararı" alınır. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sanat tarihi ve resim dersleri vermekte olan Adnan Turani, kurncu olarak tayin edilir. Turani'nin göreve davet ettiği ilk isimlerden biri Gazi'den uzaklaştırılmış olan Zafer Gençaydın olur. Zafer Gençaydın, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin kuruluşunda ders programlarının dünya sanat fakülteleri ile kıyaslanarak oluşturulmasından tutun da, bir sanat öğrencisinin gereksinim duyduğu "fiziki alanın" metreküp olarak hesaplanmasına kadar birçok konuda, özverili bir biçimde emek verir. Öğretim üyeliğinin yanısıra, 1994 ile 2000 yıllarında iki dönem fakülte dekanlığı yapar.

Gençaydın, teknolojinin insanlara ve topluma konfor sağlamakla birlikte çok fazla şeyi götürmesinin yanlış organize edilmesinden kaynaklandığını söyler. Teknoloji ve insan karşıtlığının dengelenmesi sorunu çağımızın en can alıcı sorunlarından birisi olarak görür. Bu bağlamda, teknolojiyi üreten insanın 'dışarılık eğitimi'nin önemi anlaşılmaktadır. Sanatçı, her fırsatta sanat eğitiminin sadece sanatçı yetiştirmek için değil, "insanın sanat yoluyla eğitilmesi" için gerekli olduğunu vurgular:

"Sanat eğitimi özgürleşme eğitimidir; çünkü sanatın doğası insanın düşüncesine, hayal dünyasına ambargo koymayan, sansür uygulamayan bir özgürlük ister. O halde, özgür insan yetiştirmenin en ekonomik ve kısa yolu sanat eğitiminden geçmektedir. Sanatın, sezgi nedeniyle bilime de öncülük yaptığını biliyoruz; çünkü özgür düşünce, üstün sezgisel güç, her şeyin itici gücüdür. Bundan 150 yıl önce Jules Verne 'Ay'a Seyahat' i yazdığı zaman alay konusu olmuştur. Sanat eğitimi aynı zamanda ahlak eğitimi ile de ilgilidir. İnsanın ruhu, insanın duyguları hazla (sanattan kaynaklanan estetik haz) beslendiği zaman kötülük düşünemez."⁸ der.

Gençaydın'ın ayırt edici özelliklerinden birisi de; hem sanatında hem derslerinde çizime ve "desen"e ayrı bir önem vermesidir. Bir sanatçının kullandığı sanatsal dil ne olursa olsun, soyut, figüratif veya kavramsal, onun doğa objesini iyi tanıması gerektiğini düşünür Gençaydın. Plastik sanatlar alanında yeterli altyapıyı kurmadan, formasyon sahibi olmadan nesneyi deformasyona uğratma, bir başka deyişle doğa nesnesini sanat nesnesine (formuna) dönüştürebilmek olası değildir.

Sanatçıların çoğu; desen, portre, eskiz, etüt gibi

6-Aynı Yazı. s. 6.

7-Canpolat, Naci. "Zafer Gençaydın'la Söyleşi", Asomedia Dergisi, 2002, Ankara. s. 79.

8-Canpolat, Naci. "Zafer Gençaydın'la Söyleşi", Asomedia Dergisi, 2002, Ankara. s. 81.

yapıların arka planına ait görsel notlarını pek göstermezler. Sanat izleyicisi de bu durumu kanıksamış durumdadır. Gençaydın, tuvaleri ve karışık malzeme ile kağıt üzerine yaptığı renkli resimleri ile açtığı çok sayıda kişisel sergisinin yanı sıra, 1984'te Doku Sanat Galerisi'nde⁹ ve 1990 yılında Galerî Sanat Yapım'da "desen" sergileri de açar. Belki de, hareket alanını genişlettiği ve onu rahatlatığı için, desen çalışmalarında da tuvallerinde olduğu gibi büyük boyutlu yüzeyleri tercih eder. Doku Sanat Galerisinde sergilenen ve çoğu sanatçının yakın çevresindeki kişilerin portre-desenlerinden oluşan sergi için Kaya Özsezgin:

"Gençaydın'da ışığın ve karanlığın oluşturduğu karşıt etkiler, bu desenlerin yalın kompozisyon şeması içinde de varlığını sürdürüyor. Boğuntulu ve karabasanlı ilişkilerden, trajik deneylerden türemiş olan bu siyah desenler, kalemin kağıt üzerindeki parlak yansımaları ışıkla birlikte emiyor ve ona küçücük bir aralıktan, bir 'dizöns' dışarı gönderiyor. Dingin; fakat oldukça yıklı bir oluşumun, sınırsız mekânlar içindeki gizilgücü, bu ışıkla varlığını kanıtama, etkisini dışı vurma olanağını da ele geçirmiş olur" der ve bu desenlerin "sanatsal anlamdaki çizim seçkinliğinin olduğu kadar, çağdaş resmimizdeki dinamiğe de bir yönüyle ışık tuttuğunu"¹⁰ vurgular.

Galerî Sanat Yapım'daki sergide ise sanatçının 1970'li yıllarda yaptığı çok sayıda deseninden özellikle nü çalışmalarını arasından seçilerek oluşturulan 20 adet nü descni yer alır. Rengin çeldirici üstünlüğünden arınık, salt kurşun kalemin olanakları ile yaratılan bu desenler; "nasıl usta sanatçı olunabilir" sorusuna bir yanıt olarak gösterilir.¹¹ Gençaydın, Devlet Resim ve Heykel Sergileri ile DYO ve TPAO Resim Yarışmaları gibi jüri sergilerden aldığı pek çok ödülün yanı sıra 1983 Yılında Meteksan'ın düzenlediği desen yarışmasında da "Büyük Ödül" alır.

Gençaydın'ın desen çizimleri ile boya çalışmaları ve karışık malzeme resimleri arasında, sanatsal üslup ve ele alış bakımından pek bir fark görülmez. Bir tür "resimsel yazı" dili geliştirmiştir sanatçı. Spontan ve hızlı çalışma yöntemi ilk karşılaşma anında izleyiciyi konunun özüne çeker. "Devingen yaşam kesitleri, zıt renklerin karşı etkileri ile iç gerilimi yükseltirken, çevreyi saran renk tonlarının yumuşak geçişleri, konuyu dingin ve dengeli anlatıma ulaştırmaktadır"¹² Gençaydın'ın sanatı için doğa nesnesi çıkış noktası olmasına karşın, resmini

yapmaya başlar başlamaz zihninde soyutlar onu. Simultane çeviri yapar gibi, doğa nesnesini sanat formuna dönüştürür. Kalabalık içerisinde yürürken bile sel gibi akan insanları bir nevi "lekel er düzeni" olarak gördüğünü söyler sanatçı¹³. Gençaydın'ın resimlerini, "dünyayla uzlaşmıyor olmanın gizli günlükleri" olarak niteleyen İnci Aral, 1983'te Ankara Kibele Sanat Galerisi'nde açılan sergiyi izledikten sonra:

"Kendini ele vermemek için sakıncı duran; ama aynı zamanda bağırarak kendine çağırın bir hırçınlıkla dolu hem çekici hem itici olabilen bu resimlerle ilişki kurabilmek amacıyla, onları kendim için yeniden yaratmayı deniyorum: uzun uzun dolaşıyorum üzerlerinde - Akira Kurasowa'nın 1990 tarihli Düşler filminde Van Gogh (oyuncu Martin Scorsese) son resmi 'Buğday Tarlası' tablosu içinde dolaşır (İ.A.) - Yollar yürüyor, bayırlar aşıyor, ırmak boylarında geziniyorum. Bir ağaç yapraklarını döküyor içine. Sarı bir çiçek açıyor zamansız. Bir tel ses veriyor incecik. Bir bulut çabucak biçim değiştiriyor. Beklenmedik bir yağmur başlıyor. Koşuyorum"¹⁴.

Diye sürdürdüğü yazısında izleyici - sanat yapıtı özdeşleşmesinin ilginç bir örneğini ortaya koyar. Aral, aynı yazının devamında, romancı kimliğinden bir parça sıyrılarak sergideki resimlere ilişkin nesnel bir değerlendirme yapmayı da dener:

"İnsanın doğadaki benzersiz uyuma katılmak için duyduğu güçlü istek acı dolu bir uyumsuzluğa dönüşebilir her zaman. Zafer Gençaydın, bilgece bu dönüşüm anını yakalayabiliyor işte. Bunu yaparken olabildiğince yerel bir tavır takmıyor. Canlılığıyla, sıcaklığıyla, dokusuyla, ayrıntısıyla, tuval üzerinde oluşturduğu dramın dozuyla, güncelliğiyle yerli onun resmi; ama aynı zamanda çağdaş da. insanı kavrayış ve özgünlüğüyle."¹⁵

Sonuç

Hareket noktası 'insan - doğa - yaşam' olan Gençaydın'ın resimleri son tahlilde doğa biçimlerinin sanat biçimlerine tercüme edildiği, renk ve organik biçim ilişkilerinin ön plana çıktığı, dolayısıyla da ırk, eğitim ve kültür farklarından bağımsız olarak, "insanın temel güdülerine" yönelen soyutlamacı veya soyut sanat kategorileri içinde konumlandırılabilir. Soyut resim, bir yandan çağdaş yaşamın maddi unsurlara daha fazla ağırlık veren

9- Adnan Turani ile Ortak Sergi.

10- Özsezgin. Kaya. "Sergiler", Milliyet Sanat Dergisi, Ekim 1984, İstanbul. s. 49

11- Erinç, Sıtkı. "Zafer Gençaydın'ın Desenleri", Sanat Çevresi, Mayıs 1990, Ankara. s. 64.

12- Giray, Kıymet. "Sergi Değerlendirmeleri", Boyut Dergisi, Mayıs 1985, Ankara. s. 32.

13- Önal, Günseli. "Resimde Coşku, Gerilim, Çelişki", Cumhuriyet Gazetesi 12 Şubat 1989, İstanbul. s. 14.

14- Aral, İnci. "Zafer Gençaydın'ın Resimlerine Bakarken". Cumhuriyet Gazetesi, 17 Haziran 1983, İstanbul. s. 4.

15- Aynı yazı. s.4.

yönüne karşı ortak bir panzehir oluştururken, diğer yandan da farklı yapıdaki insanların iletişim kura bilecekleri ortak bir dil, evrensel bir ifade tarzı oluşturmaktadır. Gençaydın'ın sanatı ile örtüşen bu ortak ifade biçiminin " teknoloji ve insan karşıtlığının dengelenmesi" bakımından, kaçınılmaz bir şekilde yaşamın bütün alanlarına etki etmiş olan makinalaşmaya, bir yandan tepki verirken, diğer yandan da ona insani bir boyut katar ve makine- yaşam karşıtlığını dengeleyen yaşamsal işlev yüklenir. "Entelektüel yoğunluğu yüksek ve kendi türünde benzersiz resimlerin yaratıcısı"¹⁶ Zafer Gençaydın, dünyanın her yerindeki insanı derinden kavrayabilen güçlü ve diri bir sanatın yaratıcısıdır.

KAYNAKÇA

Aral, İ., (1983) "Zafer Gençaydın'ın Resimlerine Bakarken", Cumhuriyet Gazetesi, 17 Haziran, İstanbul.

Berk, N. ve Turani A., (1981) "Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi", cilt 2, Tıglat Basımevi, İstanbul.

Büyükişleyen, Z., (1991) "Türk Resminde Ankaralı Sanatçılar", Sanat Yapım Yayımları, Ankara.

Erzen, J., (1984) " Gençaydın ile Görüşme", Boyut Dergisi, Haziran, Ankara.

Giray, K., (1985) "Sergi Değerlendirmeleri" . Boyut Dergisi, Mayıs, Ankara.

Karaesmen, E., (1987) "Plastik Sanatlar", Gösteri Dergisi, Nisan, İstanbul.

Özsezgin, K., (1984) "Sergiler", Milliyet Sanat Dergisi, Ekim, İstanbul.

Önal, G., (1989) "Resimde Coşku, Gerilim, Çelişki", Cumhuriyet Gazetesi, 12 Şubat, İstanbul.

Aral, İ., (1979) "Zafer Gençaydın". Aydınlik Gazetesi, 26 Mart, İstanbul.

16-Karaesmen, Erhan "Plastik Sanatlar", Gösteri Dergisi, Nisan 1987, İstanbul. s. 69